

SVERIGE SOM HYBRIDSTAT

Ingvar Johansson

RAPPORT #60

SVERIGE SOM HYBRIDSTAT

Det krävs en perspektivförskjutning
i synen på Sverige

Ingvar Johansson

Om författaren

Ingvar Johansson (bosatt i Lund) är professor emeritus i teoretisk filosofi vid Umeå universitet. Ur politisk-filosofisk synpunkt var han 1970-91 skribent i den marxistiska tidskriften *Zenit*, åren 2004-08 krönikör i organisationen *Vägval Vänsters* nätveckotidning, och redan åren 2013-16 publicerade han ett antal skrifter hos *Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg*, under hösten 2017 också ett par debattartiklar i den socialdemokratiska veckotidningen *Aktuellt i Politiken* (nr 33 och 45). Om honom som allmän filosof kan man läsa på hans hemsida (<http://www.ingvarjohansson.se>). Klickar man på hemsidan på "Side Topics" och "Political Philosophy", så hittar man några av hans politisk-filosofiska skrifter.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

© 2018 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg
www.tankeverksamheten.se • redaktion@tankeverksamheten.se

Redaktion: Ann-Marie Ljungberg & Jimmy Sand

Sverige som hybridstat

Valet knackar på dörren, och jag kommer fullständigt tveklöst att rösta socialdemokratiskt. Nedanstående politisk-filosofiska essä är emellertid inte i främsta rummet en partipolitisk valinlaga. Den handlar mer allmänt om hur vi i dag och i framtiden bör se på Sverige som nation och stat. När jag började skriva ner mina tankegångar hade jag främst socialdemokrater och odogmatiska vänsterpartister i åtanke, men det mesta av innehållet berör i sak också alla de inom borgerligheten som varken är nyliberaler eller vill ha ett Swexit. Essän skrevs i allt väsentligt i våras, men på grund av Anders Nilssons för tidiga bortgång och omstruktureringen av Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg så blev en sommarpublicering omöjlig.

Essän tillägnas Anders.

Inledning

Sverige är i dag som nation en pålitlig och etablerad del av EU, om än inte av valutaunionen. Har detta nya politiska sätt att existera blivit en helt integrerad del av vårt sätt att tala, tänka och handla? Jag tror inte det. Därför följande fråga: Vilken enkel och övergripande beteckning är i dag lämplig att klistra på Sverige som EU-stat – liksom på de andra medlemsstaterna?

Vad är EU?

Hur Sverige i dag ska karakteriseras beror naturligtvis på hur EU i dag ska karakteriseras. Låt mig börja negativt: Vad kan denna övernationella sammanslutning absolut inte sägas vara?

För det första, den är inte en nationalstat som till exempel Sverige och Frankrike. För det andra, den är inte en federal stat som till exempel Tyskland och Österrike. För det tredje, den är inte en regional sammanslutning typ Afrikanska unionen (AU), Association of Southeast Nations (ASEAN), och Community of Latin American and Caribbean States (CELAC).

De sist nämnda unionerna och associationerna har likt EU som officiell målsättning att skapa regional fred och politisk stabilitet, samt främja ekonomisk tillväxt,

socialt framåtskridande och kulturell utveckling. Men de har inget som kommer i närheten av den politiska kvadrat som utgörs av EU-kommissionen, EU-toppmötena (Europeiska rådet), EU-parlamentet och EU:s ministerråd (Europeiska unionens råd, med roterande ordförandeskap mellan medlemsstaterna). Ingen annanstans i världen finns ett så långtgående övernationalstatligt och överfederalstatligt samarbete som i EU. Jämfört med AU, ASEAN och CELAC, så bör EU kallas Europeiska Superunionen. Den politisk-historiskt originella nyskapelse som EU utgör beskrivs bäst som en *halvfederal stat av stater*.

Men hur ska, detta givet, Sverige och de övriga medlemsstaterna karakteriseras? Vanligtvis betraktas nationalstater och federala stater som den högsta politiska instansen för ett visst område, men det gäller ju inte längre för medlemsstaterna i EU. Makt över dem har i flera avseenden EU:s institutioner, även om EU inte har någon federal polis eller militär som kan ingripa om en medlemsstat vägrar följa fattade beslut. Alla EU-staterna är därför egentligen (med ett ord jag snart ska säga mer om) *hybridstater*.

På den politiska dagordningen står frågor som hur Sverige bör hantera flyktingströmmar, ekonomisk migration, skatteflykt och lönedumpning. Mer allmänt kan man ställa frågan: Hur bör Sverige möta globaliseringen? Kommer till exempel inte kapitalets nya extrema rörlighet att tvinga stater som Sverige till en internationell skattekonkurrens som gör all verklig välfärdspolitik omöjlig? En kapplöpning mot botten, som det ibland kallas. Min poäng i den här essän är att man lätt leds på villovägar i sina funderingar kring dessa problem om man låter frågorna betyda: Hur bör Sverige *som nationalstat* möta problemen? I stället bör man fråga sig: Hur bör Sverige *som hybridstat* möta problemen? Nu till själva termen "hybridstat".

Termen "hybridfordon" har på senare år blivit en naturlig del av svenska språket. Alldeles speciellt har ordet "hybridbil" blivit vanligt. En sådan bil har vanligtvis två kraftkällor, en förbränningsmotor och en elmotor. Och ibland kallas också elcyklar för hybridfordon. De har också två kraftkällor, den gamla vanliga muskelkraften och modern elkraft. Vårt land bestäms numera politiskt av två skilda kraftkällor, dels Sverige som gammal vanlig nationalstatlig apparat och dels EU som ultramodern halvfederal apparat. Sverige rör sig numera mot framtiden med hjälp av två politiska system. I analogi med elcyklarna och andra hybridfordon kan EU-staten Sverige därför kallas en hybridstat.

Som elcyklarna är ett mellanting mellan cyklar och mopeder, så är EU-staterna ett mellanting mellan klassiska stater och delstater i en federal stat.

Analogier kan ibland kasta betydelsefullt ljus över diffusa företeelser och underlätta tänkandet kring dessa. Att kalla Sverige en hybridstat tror jag är bra vad gäller åtminstone fem överlappande problemområden. Jag har gett dem följande etiketter:

historisk varaktighet, politisk prestationsförmåga, EU-demokrati, mänskliga rättigheter och socialdemokratisk välfärdspolitik.

Historisk varaktighet

Kanske elcyklarna bara är ett tillfälligt inslag i fordonsparken. Om framtiden är alltid svårt att sia. Men trots detta är det ingen som tror att det är något hos elcyklarna själva som dömer dem att bli ett kortlivat fenomen. Bara därför att cyklarna har hybridkaraktär tror ingen att elcyklisterna efter en tid kommer att återgå till traditionella cyklar och mopeder. Många politiskt intresserade personer tycks emellertid anse att EU på grund av sin hybridkaraktär är dömd att antingen falla sönder i sina medlemsstater eller utvecklas till en fullfjädrad federal stat. Det tror jag är en felaktig slutsats. Förmodligen har den sin grund dels i svårigheten att lämna gamla tankefigurer bakom sig, dels i en klar ideologisk önskan att nymodigheten EU ska gå i graven.

Åsikten att dagens EU är instabilt och har en mycket begränsad livslängd passar som hand i ideologisk handske både de som av speciella ideologiska skäl vill att Sverige ska lämna EU och de som av nyliberala ideologiska skäl vill göra EU till en federal stat utan inslag av välfärdspolitik. Instabilitetstänkandet passar både EU-motståndarna i Vänsterpartiet ("Bevara Sverige demokratiskt!") och Sverigedemokraterna ("Bevara Sverige svensk-etniskt!"), men också nyliberaler ("Befria Sverige från välfärdsstaten!").

Nyliberalismen frodas fortfarande hos många partimedlemmar i både Centerpartiet och Liberalerna. Det första trots att Annie Lööf i tysthet övergivit flera av de åsikter hon hade när hon var del av den nyliberala egocentrerade så kallade Stureplansscen-tern. I dag förespråkar hon gång på gång i direktsänd TV humanism och medmänsklighet, även om man kan tycka att vissa av hennes förslag luktar gammal nyliberalism lång väg (till exempel att låta invandrare ta lån och sedan sköta sig själva). Det andra trots att Jan Björklund inom både partiet och i medierna deklarerat sig vara socialliberal, och officiellt tagit avstånd från sin tidigare nyliberalism (Almedalstalet 2017). Men, låt oss inte glömma, han har sin nyliberala hårda anti-fackliga attityd kvar.

Instabilitetstänkandet framstår emellertid mer som önsketänkande än som realitet. Låt oss se på realiteterna.

Brexit tycks inte ge upphov till någon dominoeffekt. Det diskuteras mycket kring illiberal demokrati, det vill säga stater som har allmän rösträtt och majoritetsstyre, men som inte är rättsstater med de vanliga liberaldemokratiska rättigheterna. Visegradländerna med Orbán och Ungern i spetsen försöker säkert tvinga EU att som medlemsstater med EU-stöd också acceptera uttalat illiberala demokratier, men länderna tycks inte fundera på något utträde. Och att göra EU till en federation

strider helt mot deras nationalism. Inte ens Italiens i dagsläget populistiska regering tycks sträva efter att lämna EU. Macrons Frankrike, å andra sidan, vill utveckla det liberaldemokratiska EU; och det även till priset av en stor klyfta mellan medlemsstater med och utan euro som valuta. Med en sådan klyfta lär en utveckling mot en federation inte bli speciellt trolig.

I en redan berömd nattmangling på EU-toppmötet i slutet av juni, så lyckades Angela Merkel få till stånd ett gemensamt uttalande om EU:s migrations- och flyktingpolitik. Det berodde säkert till en del på hennes politiska förhandlingsskicklighet, men lika säkert också på att inget av medlemsländerna ligger i startgroparna för att försöka bryta sönder EU eller lämna det.

Det mesta tyder på att EU för politiskt överskådlig tid kommer att fortleva som den egenartade nyskapelse unionen i dag är. Många politiska enheter fortlever länge, inte därför att de som konstituerar enheten ser den som ett ideal, utan därför att de anser alternativen vara sämre.

Sverige och de andra EU-staterna kommer med stor sannolikhet att fortsätta att vara hybridstater. Det är lika bra att med en gång börja tänka konkreta fall med hjälp av den abstrakta termen ”hybridstat”. Gör man det, så kan man inte inför varje föreslagen reform av det existerande EU-samarbetet eller föreslagen förändring av de existerande EU-fördragen börja med att fråga sig om förslaget medför, som det heter, ”mer eller mindre av Europa”. Inte heller finns det någon anledning att, som Björklund i årets Almedalstal, rent allmänt säga ”EU-samarbetet ska utvecklas, inte avvecklas”; eller som på en av partiets valaffischer kort och gott säga ”Mer EU”. På ett lite verklighetsfrämmande sätt tycks Liberalerna förutsätta att EU omöjligen kan bli populistdominerat. Ökat, liksom minskat, samarbete måste baseras på fall till fall-överväganden.

För svenska medborgare som försvarar och förordar vår liberaldemokratiska parlamentariska välfärdsstat måste första fråga inför nya förslag vara: Vad betyder förslaget för möjligheten att bevara och utveckla svensk liberaldemokratisk välfärdspolitik? För de av oss som ser liberal demokrati och välfärdspolitik som värden som bör implementeras överallt tillkommer följande fråga: Vad betyder förslaget för möjligheten att bevara och utveckla liberaldemokratisk välfärdspolitik i resten av EU?

Politisk prestationsförmåga

Elcyklarna skapades inte därför att mopederna börjat fungera dåligt, utan därför att många cyklister ville att de i vissa situationer skulle kunna cykla med mindre ansträngning. På analogt sätt skapades inte dagens halvfederala EU därför att ett federalt Europa börjat fungera dåligt, utan därför att många länder ville ha mer samarbete för den politik de ansåg ligga i landets egna intressen. Att det sedan blivit så

att det i städerna Bryssel, Strasbourg och Luxemburg uppstått en EU-politikerkader och en EU-tjänstemannahierarki i vars gruppegoistiska intresse det ligger att bevara och utvidga EU är en annan sak. Men ur allmän europeisk maktsynpunkt väger inte dessa två grupperingar särskilt tungt.

När en elcykel används beror dess prestationsförmåga på två saker, cyklistens muskelkraft och kondition samt elmotorns kraft och batteriets uthållighet. När Sverige i dag står inför ett politiskt problem beror förmågan att lösa det på två saker: vad Sverige som hybridstat kan åstadkomma, och vad EU som halvfederal stat kan åstadkomma. Om Sverige på egen hand kan lösa problemet behöver naturligtvis inte EU kopplas in, men om den svenska nationella "pedalkraften" inte räcker till uppstår automatiskt frågan om inte EU-motorn kan vara till hjälp.

I dagsläget är det verkligen inte svårt att hitta konkreta exempel där Sveriges egen prestationsförmåga är för liten. Det är bara att tänka på asylrätten, flyktingmottagandet, den ekonomiska migrationen och skatteflykten. Men enligt min och många uppfattning gäller samma sak också kampen mot den människoskapade globala uppvärmningen och kampen mot den marknadsskapade globala tillväxten av superrika. Det finns många för Sverige högst väsentliga saker som Sverige bäst löser genom att försöka göra dem till frågor för EU eller till internationella frågor som drivs av EU.

Även om EU ibland ur svensk synpunkt skapar problem, så kan unionen ibland definitivt också vara lösningen på svenska problem eller vara till hjälp för ett mer omfattande realiserande av universella värden som har starkt fotfäste i Sverige (det vill säga realiserande av vad som ibland kallas "svenska värderingar"). Att vara en hybridstat kan ha sina fördelar.

EU-demokrati

Det har blivit något av en klyscha att EU lider av demokratiskt underskott. Men jag är inte säker på att jag håller med.

Lissabonfördragets förvandling av Europaparlamentet från rådgivande till en (tillsammans med ministerrådet) lagstiftande församling, och dessutom med rätt att påverka vem som utses till EU-kommissionens ordförande, var två viktiga demokratiska framsteg. Detta vill jag inte ifrågasätta. Min tveksamhet berör enbart i vad mån *dagens* EU ska sägas ha ett demokratiskt underskott; Lissabonfördraget är redan nio år gammalt. För att besvara frågan måste man ha en viss uppfattning om hur *den optimala demokratin i en halvfederal stat* egentligen ser ut. Men en debatt om detta tycks mig lysa med sin frånvaro.

EU är visserligen inte en parlamentarisk demokrati i den meningen att först väljs i direkta val en parlamentarisk församling, och sedan utser denna en regering som styr staten. Men vore det på detta sätt, det vill säga att Europaparlamentet utser EU-kom-

missionen vilken sedan styr över medlemsstaterna, så skulle EU redan vara en federal stat. *En halvfederal stat kan helt enkelt inte vara demokratisk i denna mening.* Att klaga på demokratin i dagens EU därför att den inte är parlamentarisk passar därför både de som vill lämna EU och de som vill göra EU till en federation. Men det passar inte de av oss som funderar över om vårt existerande halvfederala EU kan göras mer demokratiskt. En sak är här enkel att notera. Om det skapas en gemensam europeisk politisk offentlighet med ett folkligt engagemang, så blir EU-demokratin fördjupad.

Men vad säga om demokratin i Sverige?

Eftersom Sverige numera är en hybridstat är vår demokrati numera en hybriddemokrati. Denna har två komponenter, vår nationella demokrati och EU-demokratin. Vill man på en skala gradera förbättringar och försämringar av demokratin i vår hybridstat, så måste man först skapa ett demokratimått som kombinerar graden av demokrati i vår nationella demokrati med graden av demokrati i det halvfederala EU. Att vårt demokratitillstånd på detta sätt blir svårfångat är inte konstigare än att en elcykels tillfälliga hastighet beror på både cyklistens trampande och elmotorns arbete.

Såvitt jag kan förstå av statsvetarnas demokratimätningar, så har på 2000-talet vår nationella demokrati inte drabbats av sådant som minskat valdeltagande, minskat politikerförtroende och minskat politiskt intresse. Men hur ska vi då se på det faktum att valdeltagandet i EU-val och det politiska intresset för EU-frågor är lägre än det är för motsvarande saker i Sverige? Utifrån vad jag ovan påpekat om skillnaden mellan nationell demokrati och EU-demokrati, så tvivlar jag i dagsläget på att sådana direkta jämförelser leder till slutsatsen att EU är mindre demokratiskt än Sverige.

Nationalstatsdemokrati är en sak, hybridstatsdemokrati en annan. Men detta uppmärksammas inte. Från min medgivet begränsade utsiktspunkt ser det faktiskt ut som om statsvetarna inte riktigt hänger med i den snabba politiska utvecklingen. Deras numera ofta använda anglicism "governance" (i stället för "statsskick") fångar inte det jag fäst uppmärksamheten på. Låt mig göra en enkel iakttagelse.

Valen till både svenska riksdagen och EU-parlamentet grundar sig på principen en person en röst, men sedan finns det en stor skillnad. Valen till riksdagen är proportionella, det vill säga vi har en valprocedurskonstruktion som försöker göra så att varje röst också väger lika tungt. Detta är inte så lätt som det kan låta, eftersom verkliga val kräver en indelning av befolkningen i valkretsar med ett visst antal mandat. I två valkretsar med lika många mandat men med helt olika antal väljare, så väger en röst i den mindre befolkade valkretsen tyngre än en i den mer befolkade. Problemet hanteras i Sverige med hjälp av speciella utjämningsmandat. Och proportionella val räknas normalt som de mest demokratiska. Men valen till Europaparlamentet är inte alls proportionella; de inte ens syftar till att vara det.

I dessa val tillämpas vad som på statsvetarspråk kallas degressiv proportionalitet. Röster i små länder ges större tyngd än röster i stora länder. År 2014 hade Tyskland en parlamentsplats per 843 000 medborgare, medan Malta hade en plats per bara 70 000 medborgare; verkligen stor skillnad. För Sverige rör det sig i dagsläget om en plats per ca 500 000 medborgare. Är detta odemokratiskt? Inte självklart i en halvfederal stat. I traditionell grundläggande liberaldemokratisk demokratiteori sägs det att demokratier alltid måste innehålla skydd för minoriteter. Degressiv proportionalitet kan förstås som en form av inbyggt minoritetsskydd.

Mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter är rättigheter som tillfaller människor som enskilda individer, inte som individer i ett kollektiv med en viss *kommunitär identitet*, det vill säga med en ömsesidigt gemenskapsorienterad identitet av något slag, må den vara etnisk, religiös eller politisk. Där mänskliga rättigheter accepteras inskränks varje form av kommunitär identitetspolitik. Inget hindrar emellertid att kommunitära identiteter låter sig inskränkas av mänskliga rättigheter, kalla dem *öppna kommunitära identiteter*. Man kan vara för mänskliga rättigheter och samtidigt känna sig som del av en kommunitär identitet. Men man måste då lära sig tänka i termer av både-och.

I politisk filosofi görs ofta en distinktion mellan negativ och positiv frihet, det vill säga *frihet från* yttre tvång och förbud respektive *frihet som förmåga* att förverkliga sina uppsatta mål när inga yttre tvång och förbud finns. Ska mänskliga rättigheter tas på allvar i politisk filosofi måste man på analogt sätt skilja på *negativa* och *positiva rättigheter*. Exempel på de förra är rätten att *inte* bli dödad, *inte* bli misshandlad, *inte* bli bestulen, *inte* bli hindrad att framföra sin åsikt (yttrandefrihet), och *inte* hindras från att organisera sig med likasinnade (organisationsfrihet). Exempel på positiva rättigheter är rätten att *få* viss skolgång, *få* sjukvård, *få* arbetslöshetsersättning och *få* äldreomsorg.

Alla mänskliga rättigheter *tillfaller* enskilda människor; i detta finns ingen skillnad mellan de negativa och de positiva. Skillnaden består i att man direkt kan kräva att *enskilda personer förverkligar* andras negativa rättigheter (till exempel inte dödar, inte misshandlar, och inte hindrar någon att yttra sig), men att detta inte i allmänhet låter sig göras för de positiva rättigheterna. Det är normalt bara kollektiv som kan förverkliga dem, det vill säga se till att personer får sådant som skolgång och sjukvård.

De positiva mänskliga rättigheterna kan endast förverkligas som *medborgerliga* rättigheter, som rättigheter en person har i ett medborgarkollektiv. De negativa och de positiva rättigheterna utgör tillsammans välfärdsstatens moraliska fundament. I en välfärdsstat har medborgarna av staten juridiskt garanterade inte bara negativa utan också positiva rättigheter.

Många personer tycks mig felaktigt tro att de positiva rättigheterna kan appliceras överallt lika omedelbart och oproblematiskt som de negativa kan. De hamnar därför i ett ständigt moraliserande över alla politiker som konkret tvingas ta i problemet med hur de positiva rättigheterna ska tillhandahållas. Denna moralistiska skara rymmer både ”vanligt folk” och ”etikforskare” (för de senare, se DN Debatt 19 maj 2018).

Jag upprepar: politisk-filosofiskt intresserade personer måste lära sig att skilja på negativa och positiva mänskliga rättigheter. För socialdemokratiska politiker på både riksnivå och kommunal nivå tvingar sig distinktionen på som en praktisk realitet, utan att de behöver begreppsligt medvetandegöra den och börja använda den i sin vokabulär. Men för att få principiellt lagda personer att förstå socialdemokratisk migrations- och integrationspolitik behöver distinktionen nog klargöras ordentligt.

Välfärdsstater kan i dagens situation inte omedelbart ta emot alla som med goda skäl knackar på gränsdörren.

Sverige innehåller som liberaldemokratisk välfärdsstat både negativa och positiva rättigheter. Så förhåller det sig i dagsläget inte med EU (annat än vad gäller sjukvård vid utlandsresa). Men det är svårt att se att ett utträde ur EU eller ett bildande av en federal EU-stat skulle förverkliga fler positiva mänskliga rättigheter. En välfärdsinriktad hybridstat kan bara göra så gott den kan. Att låta den gå under gör inte världen bättre.

Socialdemokratisk välfärds politik

Helt genomförd nyliberalism är detsamma som frånvaro av välfärds politik, men det betyder inte att socialdemokratisk och socialliberal välfärds politik är samma sak. Den socialdemokratiska varianten innehåller en jämlikhetssträvan vad gäller välfärd, medan den socialliberala endast innehåller krav på en miniminivå. Har samhället bara en miniminivå, så ser socialliberalen inget fel i att den ekonomiska praktiken, makten och elitismen i toppen är hur stor som helst. Detta trots att vi alla bebor samma globaliserade planet.

Liksom jag finner praktiken och makten hos äldre tiders furste-, kung- och kejsarhov moraliskt anstötlig i relation till närområdets fattigdom och maktlöshet, så finner jag det – givet de ändliga villkoren och beroendeförhållandena på vår planet – moraliskt anstötligt att en stor grupp enskilda personer har en disponibel inkomst på runt en miljon kronor om dagen! Någon form av övergripande jämlikhetsnorm måste till.

Att furstar, kungar och kejsare felaktigt ansågs berättigade till sin överdådighet på grund av Guds eller någon annan övernaturlig makts nåde har den moderna civilisationen rättat till. Att den globaliserade världens så kallade enprocentare felaktigt anses berättigade till sin överdådighet på grund av marknadens nåde, detta återstår att rätta till.

Nu tror jag inte att det någonsin går att skapa ett modernt samhälle med exakt jämlikhet i socioekonomiskt *utfall*. Jag tror inte ens att det går att skapa ett samhälle med exakt lika *möjligheter* för alla barn. Både vad gäller socioekonomiskt utfall och meritokratiska möjligheter får vi nöja oss med att sträva efter rimliga gränser uppåt och neråt. Ska en jämlikhetsnorm kombineras med personlig handlingsfrihet, så kan det bara bli fråga om att skapa ett jämlikhetsintervall vars gränser då och då sprängs, men som också senare genom lagar och fackliga förhandlingar kan återställas. Jämlikhet kombinerat med personlig frihet måste bli ett oscillerande kring jämlikhetspunkter. Det är klassisk realiserad svensk välfärdsolitik formulerad som princip.

Liksom alla kommittära identiteter bör underordnas den ursprungligen liberala och individualistiska tanken på mänskliga rättigheter, så bör all meritokrati underordnas den ursprungligen socialistiska och gemenskapsorienterade tanken på betydande jämlikhet.

Jag ska nu citera vad som för mig framtiden gärna får kalla Molanders lag:

Utan en aktiv fördelningspolitik driver samhället mot ojämlikhetsgränsen lika obönhörligt som en sten faller mot marken när man släpper den; i varje ögonblick glider det omärkligt nedåt, om inga motkrafter sätts in. Men ett samhälle är inte ett dött föremål utan en mänsklig artefakt. [...] Ojämlikheten hör till människans villkor, men den kan påverkas. (Per Molander, *Ojämlikhetens anatomi*, 2014, s. 191)

Molander formulerar mycket klart en sanning som – märkligt nog – andra jämlikhetsteoretiker inte vill befatta sig med. Helt oberoende av det aktuella faktumet att sådant som migrations- och flyktingströmmar plötsligt kan rubba ett samhälles etablerade goda jämlikhetsmönster, så finns det en ojämlikhetstendens i alla samhällen. Gammalvänsteristernas rena planekonomier och marknadsekonomier med planhushållning utgör inga undantag; om detta vittnar 1900-talets historia allt för väl. Både marknader och byråkratiska system rymmer mekanismer som om de släpps fria skapar enorma ojämlikheter.

Avslutning

Hur för man då på bästa sätt välfärdsolitik i hybridstaten Sverige? Två hot är lätta att urskilja, och båda tror jag bekämpas bäst med hjälp av EU:s maskineri.

För det första, som de olika skandalerna kring skatteflykt och skatteparadis visar, så kan Sverige inte bevara skattebasen för sin välfärdsolitik utan internationell hjälp. EU måste användas, och är delvis redan inkopplad. I förbifarten kan man notera att den ofta förkättrade EU-byråkratin faktiskt har ett direkt egenintresse av att skattesystemen i medlemsstaterna fungerar. Utan medlemsstaternas skatter ingen EU-byråkrati. Det är motivationsmässigt bra när egenintresse och moral pekar i samma riktning.

För det andra, när EU upprättades 1993 var nyliberalismen den dominerande politiska ideologin, och man kan säga att Sverige alltsedan sitt inträde 1995 levt med en viss risk för att vår välfärdspolitik helt enkelt skulle förbjudas genom dekret uppifrån. Risker har dock inte varit överhängande, eftersom EU också innehåller en subsidiaritetsprincip, en princip som säger att beslut ska tas på den lägsta ändamålsenliga nivån. Men vad som ska anses vara en sådan nivå kan naturligtvis sättas under diskussion.

Tiderna har emellertid förändrats. Bank- och finanskriserna har som sig bör mycket kraftigt reducerat nyliberalismens inflytande. EU genomför då och då fördragsförändringar, och via dessa är det principiellt möjligt att i de nya fördragen införa vad som ibland kallas ett *socialt protokoll* och ibland en *social pelare*.

I januari 2017 uttalade sig Europaparlamentet för införandet av ett socialt protokoll. I december 2017 presenterade EU-parlamentet, Europeiska rådet och EU-kommissionen gemensamt en ”Interinstitutionell proklamation av den europeiska pelaren för sociala rättigheter”. Dokumentet är inte rättsligt bindande, utan är endast avsett som vägledning för medlemsstaterna. Men det är ändå en indikation på att EU inte längre entydigt kan ses som nyliberalismens högborg. En insikt om att ekonomisk politik måste samverka med sociala hänsyn tycks faktiskt ha trängt sig fram. Huruvida insikten kommer att resultera i förslag som vetter åt socialdemokratisk, socialliberal eller någon annan typ av socialt orienterad politik återstår att se eller påverka.

Allra sist. Sverige har problem med lönedumpning. Personligen tror jag att problemen snabbast och bäst löses genom att politikerna använder såväl den nationella politiska motorn som en socialt influerad EU-motor. De som sitter fast i tänkandet att Sverige är en nationalstat, eller så snabbt som möjligt bör återgå till att vara en, avsäger sig möjligheten till en lösning. Man lyckas bäst med politiska reformer om man är realist. Sverige är numera en hybridstat, och vi måste på djupet förstå att detta påverkar hur vi bör fundera och agera när det gäller ekonomi, politik och demokrati. Den 29 maj 2018 godkände EU-parlamentet EU-kommissionens förslag om en förändring av det så kallade *utstationeringsdirektivet* (regler för hur arbetare som är anställda i ett annat land än det de arbetar i ska behandlas), vilket gör det mindre nyliberalt än tidigare. Visserligen måste det nya direktivet för att träda i kraft också godkännas av EU:s ministerråd, men det är ändå ett steg framåt.

För hybridstaten Sverige – i Europeiska unionen. Det är den här essäns budskap.

Tidigare utgivet i Tankeverksamhetens rapportserie

2011

1. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ny strategi för jämlikhet* (september 2011)
2. Anna Johansson, *Obligatorisk valfrihet? Nej tack!* (november 2011)
3. Gösta Esping-Andersen, *Att investera i barn och utjämna livschanser* (november 2011)

2012

4. Sofia Jonsson, *Trafficking i Europa* (januari 2012)
5. Erik Bengtsson, *Varför är fackföreningsrörelsen så svag i USA?* (januari 2012)
6. Johan Lönnroth, *Fragment av en hegeliansk historieskrivning över nationalekonomin ur svensk horisont* (februari 2012)
7. Roland Kedefors, *Jobba till 75? Om ålder, arbete och pensionering* (mars 2012)
8. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ungdomsarbetslösheten i Sverige och Leerwerk-plicht i Nederländerna* (april 2012)
9. Anna-Lena Lodenius & Mats Wingborg, *Arbetarrörelsen och hotet från högerpopulis-terna* (april 2012)
10. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Ståhle, *Arbetsmiljörapport* (maj 2012)
11. David Ljung, *Nya tider – nya jobb: Utmaningar och utvecklingsvägar i jobbpolitiken* (juni 2012)
12. Kerstin Littke, *Förutsättningar för framtidens livslånga lärande i Sverige* (juni 2012)

13. Anders Nilsson, *Underbara dagar framför oss: Om sociala investeringsstrategier med barnperspektiv för hållbar storstadsutveckling i kunskapssamhället* (juli 2012)
14. Christer Thörnqvist & Charles Woolfson, *Upphandlingar och nerköp: Om lagstadgad social dumpning i byggnadsbranschen* (september 2012)
15. Johan Büser & Anna Johansson, *Ett förslag till socialdemokratisk handlingslinje mot riskkapitalister i välfärden* (september 2012)
16. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Dags att skrota "full sysselsättning"?* (november 2012)
17. David Ljung, *Är vi smarta nog för de nya jobben?* (november 2012)
18. Anders Nilsson, *Nystartszoner – möjligheter, hot eller retoriskt slag i luften?* (november 2012)
19. Delvin Arsan, Tor Gustafsson & Stig-Björn Ljunggren, *Gläntan i skogen – om socialdemokratins utmaningar i en ny tid* (december 2012)

2013

20. Erik Bengtsson, Sören Mannheimer, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Att skifta överskottet i bytesbalansen till inhemska investeringar* (januari 2013).
21. Ingvar Johansson, *Välfärdskapitalism med jämlikhetsnorm?* (februari 2013)
22. Gösta Esping-Andersen, *Jämlikhet med en lycklig bourgeoisie: Den socialdemokratiska vägen till jämlikhet* (mars 2013)

23. David Ljung, *Har vi råd att inte satsa mer på jämställdhet?* (mars 2013)
24. Lars Ag, Bo Elmgren, Helmuth Föll, Sune Gidgård & Stig Lahti, *Arbetsförsäkring åt alla!* (april 2013)
25. Peter S. Adler, *Det dynamiska förhållandet mellan kodifierad och icke-kodifierad kunskap* (april 2013)
26. Anders Nilsson, *Att förstå världen* (juli 2013)
27. Sandrine Bony, Bjorn Stevens, Isaac Held, John Mitchell, Jean-Louise Dufresne, Kerry Emanuel, Pierre Friedlingstein, Stephen Griffies & Catherine Senior, *Koldioxid och klimat: Perspektiv på en vetenskaplig bedömning* (augusti 2013)
28. Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Ståhle, *Organisera eller rekrytera? En rapport om facklig förnyelse* (september 2013)
29. David Ljung, *Kina – risk eller räddning för jobben i Sverige och Europa?* (oktober 2013)
30. Anna Johansson, Linus Glanzelius, Jan Nilsson, Olle Ludvigsson, Pasi Sahlberg & Anders Nilsson, *Tre texter om skolan* (december 2013)

2014

31. Sheri Berman, *Socialdemokratin och skapelsen av allmänintresset* (januari 2014)
32. David Ljung, *Vad kan vi vinna på att göra de sjuka jobben friska?* (mars 2014)
33. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *Den svenska vänsterns historia* (april 2014)
34. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Det polytekniska bildningsidealet och den tredje industriella revolutionen* (maj 2014)
35. Colin Crouch, *Från defensiv till offensiv och framtidsytande socialdemokrati* (juni 2014)
36. Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Istället för valanalys* (september 2014)
37. Örjan Nyström, *Två essäer* (oktober 2014)
38. Anders Nilsson, *Läget i världen* (december 2014)

2015

39. Ann-Sofie Hermansson, Anne-Marie Lindgren, Anders Nilsson, Örjan Nyström, Christer Persson & Levi Svenningsson, *För en jämlikhetsutredning* (februari 2015)
40. David Ljung, *Mer frihandel = fler jobb? Sysselsättningseffekter av ett frihandelsavtal mellan EU och USA* (mars 2015)
41. Ingvar Johansson, *Globalisering och förtjänst – fallet Zlatan* (april 2015)
42. Cecilia Dalman Eek, *Kris i befolkningsfrågan? Om urbanisering och jämlikhet* (maj 2015)
43. Sven Bremberg, *Förskolan, barnen och framtiden* (juni 2015)
44. Ann-Sofie Hermansson, Ingvar Johansson, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Sommarlektyr: Om Grekland, missundsjuka, Marx och sorg som flyter* (juli 2015)
45. Anders Nilsson, *Europeiska unionens grekiska kris* (juli 2015)
46. Anders Nilsson, *Vart är Kina på väg?* (augusti 2015)
47. David Ljung, *Vilken framtid har försvarsindustrin?* (november 2015)
48. Bosse Elmgren, *Ett långt brev* (november 2015)
49. Ingvar Johansson, *En död Marx, en åldrad Liedman och dagens unga vänster* (december 2015)

2016

50. Johan Lönnroth, *Palme och den socialdemokratiska utopin – en bitvis självbiografisk betraktelse* (februari 2016)
51. Ingvar Johansson, *Välfärdsstaten och globaliseringen* (april 2016)
52. Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *”Klassamhälle i omvandling” och ”Det svarta hålet socialismen” – två kapitel ur en kommande bok* (juni 2016)

- 53. Örjan Nyström, *Ressentiment – socialpsyko-logiska aspekter av ojämlikhet* (augusti 2016)
- 54. Anders Nilsson, *Hillary Clinton, Keynes och olika slags keynesianismer* (augusti 2016)
- 55. Anders Lindberg, Nathalie Besér, Anders Högström, Marie Demker, Ann-Marie Ljungberg, Lars Wenander, Cecilia Dalman Eek, Anders Nilsson & Johan Flanke, *Inte bara ekonomin är bankrutt – GP från soci-alliberalism till högerpopulism* (september 2016)
- 56. Anders Nilsson, *Nyanländas väg till jobb – med appendix om hyperrealiteten* (november 2016)

2017

- 57. Stefan Carlén & Christer Persson, *Är det möjligt att nå arbetslöshetsmålet? En starka-re ekonomisk politik är nödvändig* (januari 2017)
- 58. Åke Magnusson & Anders Nilsson, *Global värld – gemensam färd?* (april 2017)
- 59. Ann-Marie Ljungberg, Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *150 år av feminism – från kvin-nosak till jämställdhetspolitik* (juni 2017)

2018

- 60. Ingvar Johansson, *Sverige som hybridstat: Det krävs en perspektivförskjutning i synen på Sverige* (september 2018)

Samtliga tidigare rapporter kan laddas ned från www.tankeverksamheten.se.

Skickar du din e-postadress till redaktion@tankeverksamheten.se så ser vi till att du inte missar någonting i vår kommande utgivning.

På den politiska dagordningen står frågor om hur Sverige bör hantera flyktingströmmar, ekonomisk migration, skatteflykt och lönedumpning. Ingvar Johansson argumenterar för att det behövs en perspektivförskjutning i synen på Sverige för att på allra bästa sätt kunna lösa dessa frågor. Sverige bör inte längre ses som en traditionell nationalstat, utan som en hybridstat.

© 2018 Tankeverksamheten inom arbetarrörelsen i Göteborg
www.tankeverksamheten.se • redaktion@tankeverksamheten.se

Redaktion: Ann-Marie Ljungberg & Jimmy Sand